

Русавська В.А.

УДК 392.72–058.23”18”

САДИБНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ВІТЧИЗНЯНОЇ КУЛЬТУРИ ХІХ СТ.

Анотація. В садибі актуалізуються особливості садибної культури, виявляється її місце у вітчизняній культурі ХІХ ст., зясується значення садибної спадщини у збереженні історичної і культурної пам'яті українців.

Садибна культура, як основа культурного самовизначення української еліти через поєднання соціального, генеалогічного, культурного, регіонального досвіду репрезентувала особливості садибного способу життя, забезпечувала зв'язок духовних і побутових традицій сім'ї, а відтак і спадкоємність між поколіннями.

Ключові слова: садиба, садибна культура, садибна особистість, садибне життя, історична пам'ять.

Анотация. В усадьбе актуализируются особенности усадебной культуры, определяется ее место в отечественной культуре ХІХ в., выясняется значение усадебного наследия в сохранении исторической и культурной памяти украинцев.

Усадебная культура, как основа культурного самоопределения украинской элиты через сочетание социального, генеалогического, культурного, регионального опыта представила особенности усадебного образа жизни, обеспечивала связь духовных и бытовых традиций семьи, а затем и преемственность между поколениями.

Ключевые слова: дом, усадебная культура, усадебная личность, усадебная жизнь, историческая память.

Summary. Homestead, as a characteristic form of social self-organization of Ukrainian nobility, a way of satisfying of its individual requirements, became a basis for the development of homestead culture.

Homestead culture and considering the homestead as “a house”, as one of the main part of the existence of Ukrainian nation, are becoming particularly significant for the purpose of reflecting by Ukrainian culture on the past, saving and developing ethnical in a new native socio-cultural reality which is under the globalization process including the cultural one which aimed to the unification of cultural standards.

Ukrainian native culture of the ХІХ century cannot be imagined without the nobility homestead, its inimitable style of life where an enjoyment by Ukrainian beauty has inoculated with a household, an aesthetic enjoyment by contemplation of natural beauty has inoculated with intellectual exercises, and arrangement of magnificent large holidays with close family communication, that became a basic for a homestead culture development as a unique phenomenon of culture of that period. Nobility homestead culture of the ХІХ century demonstrates wide range of ideological attitude of the epoch and forms of intellectual activities, different practices of self-realization.

Homestead culture as a basis of cultural self-determination of Ukrainian elite through the combining of social, genealogical, cultural, regional experience represented the peculiarities of homestead lifestyle, provided connection of cultural and household family traditions, and consequently the succession between generations.

Keywords: homestead, homestead culture, homestead personality, homestead life, historic memory.

Актуальність статті обумовлена необхідністю збереження історичної і культурної пам'яті українців, яка в свою чергу є одним із чинників формування національної ідентичності, що особливо важливо в контексті розбудови незалежної держави. Садибні комплекси, їх архітектурно-парковий простір, хоч і збереглися на теренах України здебільшого фрагментарно, але є предметним уособленням минулого, місцями історичної пам'яті.

Розгляд садиби, як «дому», одного із базових екзистенціалів буття української нації, як стверджує український філософ С.Б. Кримський, стає особливо значущим в контексті осмислення українською культурою своїх витоків, збереження і розвитку національного в новій вітчизняній соціокультурній реальності, що перебуває під впливом глобалізаційних процесів в т. ч. культурних, які спрямовані на уніфікацію культурних стандартів [17, с. 292].

Садиба, як історична пам'ять, виявлялася в найтиповіших рисах повсякденного і святкового садибного життя у всьому його різноманітті, як відчутне послання з минулого, забезпечувала зв'язки між поколіннями. Сьогодні постає необхідність переосмислення значення садибної спадщини з метою пошуку шляхів її включення в сучасну соціокультурну ситуацію, як невід'ємного компоненту культури задля відновлення історико-культурної пам'яті, переосмислення духовного досвіду. Тому особливе місце в структурі вітчизняної культури належить садибній культурі.

З отриманням незалежності поступово усвідомлюється надзвичайна цінність садибної культури в аспекті установа розірваних зв'язків із минулим, повернення до забутих культурних традицій, а відтак – підвищення загального рівня культури, національної самосвідомості народу, його духовності. А регенерація збережених садибних комплексів та забезпечення їх ефективного використання, в тому числі й у туристичній індустрії, матиме ще і конкретну економічну вартість.

Українську вітчизняну культуру ХІХ ст. неможливо уявити без дворянської садиби, з її неповторним життєвим устроєм, в якому переплелися насолода красою української природи і господарські турботи, естетичне задоволення від споглядання природної краси й інтелектуальні заняття, проведення пишних багатолюдних свят і тісне спілкування, що стає основою формування садибної культури, як своєрідного феномена культури цієї доби. Дворянська садибна культура ХІХ ст. демонструє широкий спектр світоглядних настроїв епохи та форм інтелектуальної активності, різні практики індивідуальної самореалізації. Саме тому тема садиби, садибної культури ХУІІІ–ХІХ ст. – одна з найцікавіших тем в

сучасній як вітчизняній, так і зарубіжній, особливо російській, гуманітарній науці, перш за все, в культурології, історії, мистецтвознавстві.

Розкрити специфіку садибного життя, осмислити особливості садибної культури дозволяють мемуари, спогади, щоденники, повсякденні записи, листування власників садиб та їх рідних, друзів, які відображають безпосередні враження від садибного побуту, культури спілкування. Цінним джерелом про садиби другої половини XVIII ст. – першої половини XIX ст. є записи дворян – землевласників про життя і господарство садиб. Тут представлені яскраві і живі описи побутових подробиць сімейного і духовного життя в садибах. Родові, сімейні та особисті архіви містять не тільки документи історії роду і самого маєтку, але і надають інформацію про участь членів дворянських сімей в державному, дипломатичному, військовому, науковому і творчому житті держави [1, с. 529] [14] [23].

Автори Восьмого тому Повного географічного опису Російської імперії «Россия. Полное географическое описание нашего отечества» під ред. В.П. Семенова особливо увагу приділяють опису господарської сторони життя маєтків, що складає єдине ціле з садибами, а також називають імена помісних дворян, які проявили себе на різних теренах, у тому числі і в сфері культури [26].

Публікації дореволюційної літератури, в цілому, хоч мають описовий характер, проте, започатковують вивчення дворянської садиби як невід'ємної складової культурної спадщини в області архітектури, садово-паркового мистецтва, а також особливого місця зосередження матеріальних і духовних цінностей.

Перші роки радянської доби відзначаються зацікавленістю садибною культурою про що свідчить діяльність створеного в грудні 1922 р. Товариства вивчення російської садиби (ОИРУ). На відміну від переважної більшості авторів тогочасних публікацій, що представляли садибу «окремим поселенням, будинком зі всіма прилеглими будовами», члени товариства, вбачали в ній своєрідну мікромоделю світу, в якій закодована історична пам'ять багатьох поколінь. Крім цього, комплексний підхід до опису садиби, запропонований В.В. Згурою, дозволяв розглянути кожний витвір мистецтва в контексті епохи [12].

Журнал «Серед колекціонерів», публікував матеріали ОИРУ, об'єднаних єдиною темою і присвячених російській садибній культурі. Праці членів Товариства в періодичному виданні «Збірка Товариства вивчення російської садиби» (1927 – 1929), містять багатий фактичний матеріал, що стосується російської садиби: планування парків і садів, внутрішнього устрою, побуту. Із сторінок журналу Товариство звернулося до всіх людей, які мали інформацію «про долю садибних споруд, парків, інтер'єрів і колекцій повідомити для складання загального зведення матеріалів». Головне завдання, на вирішення якого була спрямована діяльність ОИРУ, – це вивчення садиби, як історико-культурного явища. Програма діяльності Товариства, підготовлена першим головою ОИРУ В.В. Згурою, визначила основні напрями і методи дослідження садибної культури серед яких вивчення архітектури, садибних інтер'єрів, садів, парків, театру, історії і побуту садибного життя дворян, живопису, скульптури і прикладного мистецтва. З огляду на поширення марксистського підходу, увага науковців спрямовувалась на вивчення селянського мистецтва, мистецтва кріпосних майстрів та інших подібних питань. Для налагодження вивчення садибної культури в масштабі всієї країни було створено сім «садибних округів» з центрами в Москві, Петербурзі, Казані, Києві, Мінську і Криму з відповідальними уповноваженими Товариства. Товариство в період свого існування до 1930р. виступало за збереження дворянської культури минулого і відстоювало спадкоємність культурних традицій [13, с. 89].

В 1992 р. при підтримці Російської фундації культури Товариство вивчення російської садиби відродилося, але вже на новому рівні, в нових соціокультурних умовах. Так основна увага стала приділятися історії формування і розвитку садиб, бібліотек, художніх та інших видів колекцій, садів і парків, взаємостосункам між власниками садиб і селянами [18].

Ствердження самобутності російського садибного мистецтва і розуміння його здобутків, як результат праці кріпосних до 1861 року – основний підхід радянських дослідників. В той же час дослідження академіка Д.С. Ліхачева були позбавлені ідеологічної загангажованості. Монографія вченого «Поэзия садов: к семантике садово-парковых стилей. Сад как текст», як і праця Н.О. Жирмунської «Жак Делиль и его поэма «Сады» – це спроба історико-культурологічного дослідження європейських і російських садово-паркових ансамблів від часів Середньовіччя до початку XX ст. [20] [11, с. 182].

Семіотичний підхід до розуміння садибної культури як знакової системи стає можливим завдяки Ю.М. Лотману, в дослідженнях якого література, мистецтво і культура в цілому розглядаються як семіотичні системи, що містять інформацію невіддільну від міфу і символіки. Саме цим останнім пояснюються їх зв'язки з глибинними пластами національного життя, значущістю сакральної проблематики [21].

Близьким до семіотичного підходу осмислення садибної культури є аксіологічний, який дозволяє розглянути її взаємозв'язок з формуванням системи цінностей, де виключне значення належить концептосфері «дім». Цей підхід до аналізу садибної культури передбачає дослідження цінностей як сукупності смислів людського буття, що визначають спрямованість і мотивацію життя людини. Такий напрям представлено в працях В. Щукіна і Л. Смірнова [31] [30].

В історичному аспекті вивчення дворянської садиби і садибної культури важливою є колективна праця науковців Інституту російської історії РАН «Дворянская и купеческая сельская усадьба в России XVI – XX вв. Исторические очерки», в якій автори здійснюють спробу розглянути російську садибу як єдине цілісне історичне явище у взаємозв'язку всіх компонентів садибного життя – господарство, побут, культура гостинності та дозвілля [7].

В культурології «садибна культура» розглядається як культурний феномен і уподібнюється «садибному світу» з відповідною філософією садибного життя. Садибний світ включає наступні компоненти: світогляд, сімейні стосунки між членами родини, культуру повсякденної та святкової гостинності, моделі побутової поведінки, роль православних традицій тощо. Російський науковець О. Євангулова в праці

«Художественная «Вселенная» русской усадьбы» розкриває найтипівіші риси повсякденного життя садиби у всьому різноманітті форм, характеризує особливості архітектурно–паркових комплексів, в тому числі в Малоросії. Авторка стверджує, що садиба об'єднує під своїм дахом різні художні потоки: творчість кріпосних художників з творами відомих вітчизняних і європейських майстрів [10, с. 17–147].

Праця Дмитрієвої К. і Купцової О. «Жизнь усадебного мифа: утраченный и обретенный рай» – це осмислення ролі самого факту існування садиби в російській культурі, відображення садибної культури в літературі та мистецтві. Автори виявляють взаємозвязки між російським та європейським садибним життям [8].

Недивлячись на значну кількість літератури як наукової, так і публіцистичної, відсутні теоретичні узагальнення щодо сутності садибної культури, її духовного і інтелектуального потенціалу та місця в структурі вітчизняної культури ХІХ ст.

Мета статті – з'ясувати сутність садибної культури ХІХ ст., проаналізувати накопичений духовний досвід, опредмечений в матеріальній та інтелектуальній діяльності суб'єктів садибної культури.

В сучасній науковій літературі відсутнє однозначне визначення терміну «садиба», а наявні різні інтерпретації цього явища, що зумовлює звернення до його етимології. Так, В. Даль називає садибою / усадбашем (усйда, усйдыба, усадебка, усйдаше) – **«господский домъ на селе, со всеми ужожами, садомъ, огородомъ и пр.»** [6, с. 510] Б. Грінченко пов'язує український термін «садиба» з російським «усадьба» [28, с. 95]. Слово «садиба» входить у широкий обіг з другої половини ХІХ століття (В.І. Даль, Б.Д. Грінченко), а як наукове поняття завдяки працям Г.К. Лукомського [22, с. 177].

Термін «садиба» етимологічно пов'язаний зі словами «садити»/«сидіти» та рядом одно–корінних слів із конотацією осілости, вкоріненості, постійності, міцності, нерухомості. Як правило «садибою» означають володіння дворян, поміщиків і заможних представників інших станів ХVІІ–початку ХХ століть [24].

В «Словнику української мови» «садиба» – це «житловий будинок та господарські будівлі з прилеглими до них садом і городом, що разом є окремим господарством. // Те саме, що маєток» [29, с. 10]. А «центром садиби або маєтку був панський будинок разом з господарськими спорудами», як стверджує український дослідник садибної архітектури І. Родічкін в книзі–альбомі «Старовинні маєтки України» [25, 7].

«Велика радянська енциклопедія» не розкриває значення терміну «садиба», але стверджує, що «садиби згадуються в руських літописах вже з Х – ХІ ст.» [2, с. 304–307]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» зазначається: «До складу класичної садиби зазвичай входив будинок господаря, кілька флігелів, будівлі для прислуги, конюшні, кузня, баня, амбари, погреб. Садиба, садибна забудова, як тип, основними репрезентативними елементами якої були огорожа, брами, галереї та дахи будинків, характерні для Києва Х–ХІ ст., а також для багатьох великих міст Центрально–Східної Європи [3].

Російський мистецтвознавець, фахівець з садибної культури М. Нащокина запропонувала своє визначення садиби, як «місця, де людина вирішила осісти, захити власним будинком, пустити корені» [24, с. 67].

Садиба починає розглядатися не тільки, як архітектурно – природний ансамбль, а як самостійна і повноцінна одиниця в сукупності економічних, культурних і духовних відносин. Неповторний дух садибної культури, її побут визначали унікальну феноменальність садиби в якій вирішувалися онтологічні проблеми, відбувалися садибні свята і створювалися садибні театри.

З терміном «садиба» поєднується синонімічне поняття «маєток» – земельне володіння поміщика. До складу класичного маєтку окрім садиби входили села та селяни, які там проживали. Парк в маєтку найчастіше був ландшафтний, зі ставками, алеями, альтанками, гротами і т.д. У великих маєтках нерідко будувалась церква [3].

Таким чином, одні дослідники вбачають в садибі тільки архітектурний ансамбль з парком або зовні парку, інші включають в змістовне наповнення поняття ще й господарські споруди. Останній підхід до розуміння садиби більш широкий і фактично тотожний російському терміну «имение», – «маєток»: вся територія, що належить власнику, крупне землеволодіння з історично обумовленими межами. Тому поняття «садиба» завжди використовувалося поряд з поняттями «маєток», «вотчина», «помістя», «володіння», «село» (рос. «деревня») [5, 8].

Слід зазначити, що внаслідок соціальних та політичних трансформацій, які відбувалися протягом кінця ХVІІІ – поч. ХІХ ст. нащадки козацької старшини увійшли до стану дворянства, а традиційні помешкання набули форм родових садиб. Однак, новоявлене малоросійське дворянство активно використовувало традиційно–національні архітектурні прийоми облаштування садибного простору і засобів його функціонального призначення за зразками гетьманської доби.

Серед новоутворених садиб особливого статусу набули родові помешкання «благородно–титулованих» сімейств, що не втратили зв'язків зі старшинською верхівкою – Диканька Кочубеїв, Обухівка Капністів, Седнів Лизогубів, Сокиринці Галаганів [19].

Інкорпоровані в імперські структури нащадки козацької старшини, досягнувши вищих щабелів владної ієрархічної структури, розбудовують вже резиденції представницького типу – Качанівка П.О.Рум'янцева–Задунайського, Кибинці Д.П. Трошинського, Стольне О.А. Безбородька, Хомутець спадкоємців Д.П. Апостола, Яготин К.Г. Розумовського. У художньо–конструктивному рішенні подібних маєтків–резиденцій домінують образи, навіяні актуальними на той час західноєвропейськими впливами класицизму та пізнього бароко [4].

Оцінюючи значення садиби, її роль в житті дворянства, Ю.Рябцев зазначає: «Садиба була рідним будинком для багатьох дворян ХVІІІ–ХІХ ст. – військових, політиків, діячів культури. В садибі дворяни

народжувалися і росли, там вони вперше закохувалися. Подорослішавши, приїжджали сюди у вільний від навчання і служби час. В садибі жили після виходу у відставку. Тут же нерідко знаходили і вічний спокій. Садиба ставала надійним притулком у випадку розорення, опали, сімейної драми, епідемії. В своїй садибі дворянин відпочивав душею і тілом, бо життя тут, позбавлене багатьох міських умовностей, простіше і спокійніше. Вільний від державної служби, він більше часу проводив з сім'єю, близькими...» [27, с. 180]. В умовах садибного життя з'являється можливість самодостатнього шляху розвитку, відмінного від державної служби, що не виключав останню з обов'язкових складових біографії помісного дворянина.

Так, К. Дмитрієва, О. Купцова сприймають садибу, як особливий мікросвіт, облаштований згідно з уподобанням господаря, щоб дивувати гостей, сусідів, а сам господар при цьому перетворювався на Бога і відчував себе повновладним хазяїном свого дому [8].

Садибна культура базується на взаємостосунках людини і природи, на патріархальному відношенні до землі. Садибний ландшафт, як рукотворний ландшафт, представляє значний інтерес з позиції культурологічного підходу, оскільки його образ і вигляд повністю залежать від творчого задуму творців. Образ навколишнього світу сприймається через створений за індивідуальним проектом господаря сад і парк, в якому підкреслюється безмежність дарів природи і обмеженість власних можливостей. Відчуття подяки до природи, уміння бачити і цінувати її красу, бути учасником в створенні різних видів ландшафтів – якості, які були обов'язковими для господаря як «садибної особистості».

Тяжіння до природи, бажання повернутися в її лоно пронизують листи визначного російського і українського поета, драматурга і громадсько-політичного діяча початку XIX ст. В.В. Капніста до дружини з Петербургу: «Так коли ж, нарешті, буду я винагороджений від неприємностей, що докучають мені в світському суспільстві повною мірою в твоїх, дорогий друг мій, обіймах? Бо, ось воно, той єдиний притулок, де буду я захищений від всіх неприємностей, що докучають мені в світському суспільстві. Ах, як пристрасно чекаю я цієї щасливої миті, як нетерпляче бажаю, щоб воно вже наступило» [16, 286].

Дворянська садиба була простором культури, «але в натуральному, цілком природному ландшафті» і тому триада «людина – природа – мистецтво» – це складові садибної культури. І як зазначає з цього приводу К. Дмитрієва: «Незалежно від пріоритету, який в окремі епохи віддавався то природі, то мистецтву, садиба синтезувала і те, і інше» [8].

Наприклад, в другій половині XVIII ст. на початку XIX ст. в цій тріаді природне розглядалося як матеріал для мистецтва, а тому на природу, що оточувала садибні споруди, впливали так, щоб вона виглядала як продовження палацу.

Садибний тип культури характеризує осілий тип життя людини з його етно-національною специфікою. І в такому аспекті садибна культура пов'язана з антропологічною проблемою «осілості», пластичним і етичним каноном, орієнтованим на об'єднуючу ідею «дому», що зумовило розгляд просторових відносин всередині садибного топоса за допомогою базових категорій садибного буття – сімейність, гостинність, сусідство. Співвідносні з цінностями садибної особистості, вони розглядаються ще й як елементи «садибної антропології», визначеної відносинами «господар», «гість», «сусіди».

Сім'я і рід визначали особливості садибної культури, втіленої в матеріальній і духовній сферах. Тому садибній культурі притаманна сімейність, яка пов'язана з природою. Ніде так не вражає видовище сімейної ідилії, як на лоні природи, зауважує російський історик, письменник М.М. Карамзін і узагальнює: «Люб'язна картина сімейного щастя! Можливо, в місті вона б менше мене чіпала, але серед сільської краси серце наше живіше відчуває все те, що належить до складу істинного щастя, яке добродійною істотою впливає на людське життя» [15, с. 136].

В.В. Капніст, знаходячись в Петербурзі, сумує по самоті у сімейному колі і безневинним сільським веселощам. Проте в його ж листах з Обуховки Полтавської губернії обтяжливі господарські турботи відтісняють на задній план поетичні праці, на які майже не залишається часу. Автор не відрікається від садибних ідеалів, але відчуває на собі інші «ланцюги» – обов'язки перед дружиною, дітьми, економією, посадою, справами: «пflugатори, женці, кесарі, молотники – ось музи наші» [16, с. 286].

Так, садиба Капністів у селі Обухівка Полтавської губернії до середини XIX ст. була одним із центрів культурного життя на вітчизняних теренах, а її атмосфера позитивно впливала на літературну діяльність її власника: «Родина Капністів володіла рядом маєтностей на території сучасної Полтавщини. Її представники належали до прогресивної інтелігенції того часу, відзначалися самобутністю та оригінальністю поглядів, мали широкі зв'язки серед козацької старшини та російського дворянства» [9, с. 163–165]. Тут влаштувалися аматорські сімейні вистави, гостювали відомі петербурзькі та московські літератори, обговорювалися політичні проекти, що свідчить про численні професійні та суспільні контакти власника.

Вітчизняна садибна культура нагадувала свого творця – дворянина XVIII – XIX ст., а на її формування впливало захоплення останнього тогочасною європейською філософією, мистецтвом і літературою – з одного боку, а з іншого – практичне повсякденне життя.

Власник при цьому, як пише Н.Жирмунська, виступає немов би в двох іпостасях – як суб'єкт, який відчуває душею природу і самим своїм еством реагує на неї, і як homo faber, що прикладає свої сили, уміння, мистецтво, уяву, щоб відповідати її інтенціям [11, с. 182].

Простір духовного життя в садибі виявлявся ідеальним для реалізації сутнісних сил її власника, що значною мірою визначало і його місце в тогочасному бутті. А глибина людської свободи втілювалася в творенні садибного світу. Художні і нехудожні образи, поетичне і прозаїчне, «своє» і «чуже» – особливості, які перепліталися, змінювалися місцями в єдиній цілісності садибної культури.

Таким чином, особа власника в садибній культурі була основоположною, а різноманіття форм садибного життя визначалося різними матеріальними можливостями і спрямованістю інтересів господаря.

Садибний простір вітчизняних дворян – поміщиків представляв синтез культур: народної і дворянської, релігійної і світської, української, польської, російської і європейської, міської і сільської. Це позначалося в свою чергу практично на всіх сторонах побутового життя: запозичення європейських традицій в побуті, спілкуванні іноземною мовою, запрошення гувернанток іноземного походження, отримання освіти за кордоном, захоплення європейськими зразками живопису, архітектури, паркобудівництва і т.д.

Реформа 1861 року, що звільнила селян від залежності, підірвала економічну основу дворянського садибного господарства і призвела до занепаду дворянських садиб. Більшість дворян розпродавали свої землі і садиби новому класу багатих підприємців, промисловців, банкірів, урядовців.

Таким чином, аналіз феномену садибної культури ХІХ ст. дозволив з'ясувати її сутність, проаналізувати накопичений духовний досвід, определений в матеріальній та інтелектуальній діяльності суб'єктів садибної культури.

Садиба, як типова форма соціальної самоорганізації українського дворянства, спосіб задоволення його індивідуальних потреб стала основою формування садибної культури.

Осмилення цього особливого типу вітчизняної культури зазнавало змін і відбувалося в двох напрямках, зумовлених його природою. Перший напрям пов'язується з формуванням садибної міфології ХVІІІ століття, яка визначила ряд мотивів і образів: самотність, спокій, домашній дах, свобода. Другий напрям осмилення садибної культури орієнтований на національні традиції і тому нерозривно пов'язаний з духовною сутністю понять «дім» і «сім'я» – базових категорій національної концептосфери.

Середовище садиби, як природне так і культурне, забезпечувало можливість реалізації індивідуальних інтересів та здібностей її мешканців. Зібрані в садибах художні колекції, бібліотеки відтворювали духовний світ їх власників і своєрідність тієї побутової атмосфери, в якій формувалася садибна культура.

Садибна культура, як основа культурного самовизначення української еліти через поєднання соціального, генеалогічного, культурного, регіонального досвіду репрезентувала особливості садибного способу життя, забезпечувала зв'язок духовних і побутових традицій сім'ї, а відтак і спадкоємність між поколіннями.

Подальші дослідження в області садибної культури потребують поглибленого вивчення та теоретичного осмилення понять: «садибна культура», «садибна особистість», «садибне мислення», «садибний тип поведінки». Перспективним є розширення уявлень про садибну культуру, її значення в широкому контексті української культури ХІХ ст.

Джерела та література:

1. Болотов А. Т. Жизнь и приключения Андрея Болотова, описанные самим им для своих потомков / Андрей Тимофеевич Болотов. – М., 1986. – 768 с. – (Память).
2. Большая Советская Энциклопедия. Т. 56. Украинцев–Фаянс. – М.: Сов. энцикл., 1936. – 718 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 170 000 слів / авт., кер. проекту, голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с.
4. Вечерський В. Глухів / В. Вечерський, В. Белашов. – К.: Абрис, 2003. – 166с.
5. Георгиева Т. С. Культура повседневности. Кн. 1. Частная жизнь и быт древних обществ / Т. С. Георгиева. – М.: Высшая шк., 2005. – 334 с.
6. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т. Т. 4. Р–V / Владимир Даль. – М.: Русский язык, 1999. – 683 с.
7. Дворянская и купеческая сельская усадьба в России ХVІ–ХХ вв.: ист. очерки / Рос. акад. наук, Ин-т рос. истории; отв. ред. Л. В. Иванова. – М.: УРСС, 2001. – 784 с.
8. Дмитриева Е. Е. Жизнь усадебного мифа: утраченный и обретенный рай / Е. Дмитриева, О. Купцова. – М.: OGI, 2003. – 528 с.
9. Дмитрієнко М. Ф. Родинні маєтки Капністів як осередки суспільного та культурного життя Полтавщини кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. / М. Ф. Дмитрієнко, О. В. Ясь // Розвиток туризму в Україні: проблеми і перспективи: зб. наук. ст. – К.: Слов'янський діалог, 1995. – 244с.
10. Евангулова О. С. Художественная «Вселенная» русской усадьбы / О. С. Евангулова. – М.: Прогресс-Традиция, 2003. – 304с.
11. Жирмунская Н. А. Жак Делиль и его поэма «Сады» // Сады / Жак Делиль; изд. подгот. Н. А. Жирмунской и др.; [пер. И. Я. Шафаренко; примеч. Н. А. Жирмунской, Ю. М. Лотмана; АН СССР]. – Ленинград: Наука, Ленингр. отд-ние, 1987. – 228 с.
12. Згура В. В. Общество изучения русской усадьбы / В. В. Згура // Архитектура. – 1923. – № 3/5. – С. 69–71.
13. Злочевский Г. Д. Русская усадьба: ист.-библиогр. обзор лит. (1787–1992) / Г. Д. Злочевский. – М., 2003.
14. Из автобиографических записок княжны Варвары Николаевны Репниной // Русский архив, 1897. – № 7. – С.486.
15. Карамзин Н. М. Письма русского путешественника / Н. М. Карамзин. – Ленинград: Наука, 1984. – 715 с.
16. Капнист В. В. Собрание сочинений. В 2 т. Т. 2. Переводы. Статьи. Письма / В. В. Капнист. – М.; Ленинград: Изд-во Акад. наук СССР, 1960. – 631 с.
17. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії / С. Б. Кримський. – К.: Вид. дім «Києво-Могил. акад.», 2008. – 368 с.
18. Культурный ландшафт как объект наследия / под ред. Ю. А. Веденина, М. Е. Кулешовой. – М., 2004. –

620 с.

19. Лазаревский А. М. Люди старой Малороссии. Лизогубы, Милорадовичи, Миклашевские и Свечки / А. М. Лазаревский. – К. : Тип. Г. Т. Корчак–Новицкого, 1882. – 62 с.
20. Лихачев Д. С. Поэзия садов: к семантике садово-парковых стилей. Сад как текст // Д. С. Лихачев. – М. : Согласие : Новости, 1998. – 471 с.
21. Лотман Ю. М. Беседы о русской культуре. Быт и традиции русского дворянства (XVIII – начало XIX века) / Ю. М. Лотман. – С.Пб.: Искусство, 1997. – 398 с.
22. Лукомський Г. К. З української художньої спадщини / Г. К. Лукомський. – К.: Укр. пропілеї, 2004. – 712 с.
23. Мемуары графини Потоцкой // Ист вестн. – 1897. – Т. 68. – С. 207.
24. Нашокина М. В. Неоклассические усадьбы Москвы / М. В. Нашокина // РУ. – Вып. 3 (19). – М. : ОИРУ, 1997. – С. 67
25. Родічкін І. Д. Старовинні маєтки України : книга-альбом / І. Д. Родічкін, О. І. Родічкіна. – К.: Мистецтво, 2005. – 384с.
26. Полное географическое описание нашего отечества. Т. 7. Малоросія : настольная и дорожная книга для русских людей / под ред. В. П. Семенова. – С.Пб. : Изд. А. Ф. Девріена, 1903. – 517 с.
27. Рябцев Ю. С. История русской культуры : художественная жизнь и быт XVIII–XIX вв. / Ю. С. Рябцев. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 430 с.
28. Словарь української мови. В 4 т. Т. 4. Р–Я / зібрала ред. журн. "Кієвська Старина" ; упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. – Репр. вид. 1909 р. – К.: Лексикон, 1996. – 563 с.
29. Словник української мови. В. 10 т. Т. 9. С. – К. : Наук. думка, 1978. – 916 с.
30. Смирнов Л. Усадебный ландшафт России / Лев Смирнов // Наше наследие. – 1994. – № 29/30. – С. 34–49.
31. Щукин В. Г. Спасительный кров. О некоторых мифопоэтических источниках славянофильскрй концепции Дома / В. Г. Щукин // Из истории русской культуры. Т. 5 (XIX век). – М.: Языки русской культуры, 1996. – С. 589–609.